

Kritika

könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv

Gerold László

Nem az, csak arról

Szerbhorváth György: *Vajdasági lakoma. Az Új Symposion történetéről.*
Kalligram, Pozsony, 2005

Könyvében Szerbhorváth György a vajdasági magyar irodalom történetének mindmáig talán leginkább paradigmaticusnak mondható folyóiratával, az Új Symposionnal foglalkozik, de nem folyóirat-történeti monográfiát, hanem - ahogy az alcímben áll - „az Új Symposion történetéről” ír. S ez a körülmény sokkal fontosabb, mint gondolnánk. Arra utal ugyanis, hogy Szerbhorváth György nem az Új Symposion történetét írta meg, hanem (lényegében egy aspektusból!) a lap történetéről írt, mert (ezt nyilatkozta) szociológusi képzettsége alapján nem írhatta meg az esztétikai elemzést is magában foglaló laptörténetet, viszont éppen képzettsége okán foglalkozhatott a folyóirat társadalmi, politikai vonatkozásaival. Vagy ahogy egy interjúban nyilatkozta, erre azért vállalkozott, mert őt „a vajdasági magyarság nyilvánosságának története” érdekelt, illetve, hogy ez „hogyan alakult ki a szerbiai és a jugoszláv nyilvánosság vonatkozásában” (Magyar Szó, 2005. május 14., 15.). És ennek lehetőségét ismerte fel egy olyan folyóirat esetében, amely a maga idejében nemcsak hogy új színt, új hangot jelentett a vajdasági magyar szellemi/irodalmi életben, hanem szoros szálakkal kötődött a szerbiai/jugoszláv kulturális s részben politikai eseményekhez is.

Természetesen a vállalkozó joga, hogy kijelölje vizsgálódásának irányát, a munka olvasójának, kivált kritikusának pedig nemcsak joga, de kö-

telessége is, hogy megvizsgálja: szándékából a szerző mit valósított meg, munkájának mi a hozadéka, illetve, hogy mivel nem foglalkozott, mivel maradt adós?

Könyve előszavában Szerbhorváth György közli, a folyóirat történetírójaként őt az érdekelte, sikerült-e átalakítani „a vajdasági magyar nyilvánosságot, hogy megváltozzon a közbeszéd minősége, új irodalmi szemléletmód alakuljon ki”, és hogy ez hatással volt-e a vajdasági magyarokra. S ez kétségtelenül figyelmet érdemlő szempont, lévén, hogy a közbeszéd a gondolkodás leképzése, következésképpen fontos és vonzó kiindulási pont megvizsgálni, miféle céljai lehettek egy új magyar irodalmi folyóiratnak a hatvanas években a Vajdaságban, de ugyanakkor mintha egy „művészeti-kritikai” melléklet és az ebből kinőtt folyóirat esetében, amilyen a(z Új)Symposion volt, a szerző túlértékelné ezt a szerepet, és szándékát követve éppen azzal foglalkozik legkevesebbet, ami a(z Új) Symposion elsődleges célkitűzése volt – „az új irodalmi szemléletmód” kialakításával.

Nem szakmám, s ilyképpen nem illetékességem megítélni, hogy a lap politikai, társadalmi tárgyú írásai milyen mértékben voltak/lehettek hatással a vajdasági magyar nyilvánosság formálására, de emlékeim s a szerkesztésben vállalt/kapott szerepem alapján úgy tudom, és a számokat újra átnézve, az írásokat olvasva, utólag is úgy látom, hogy a „monográfus” érdeklődését kielégítendő politikai/társadalmi nyilvánosságformálás sokkal inkább másod- vagy éppen harmadrendű törekvés volt csupán, az irodalmi, tágabb értelemben a művészeti szemlélet átalakításának óhatatlan velejárója.

S ha ez így igaz, akkor azonnal felmerül(het) a kérdés: vajon valóban alkalmas-e a(z Új)Symposion efféle széles körű vizsgálódásra vagy a nyilvánosság kérdését helyesebb *elsősorban* az irodalmi nyilvánosság és az ezt kifejező szemléletmód, közbeszéd területére szűkíteni? Jóllehet nem vonható kétségbe, hogy voltak szerkesztők, munkatársak (elsősorban talán éppen Bosnyák István, amint ez a könyvből is kiderül), akik a lapról író szerző által preferált vonatkozásokat tartották elsődlegesnek, akkor is, ha történetesen irodalmi, s nem társadalmi vagy politikai témával foglalkoztak, s hogy a folyóiratban több olyan tárgyú szöveg is olvasható, amelyek alapján Szerbhorváth György vizsgálódik. De a lap egészére, szerintem, s a megjelent szövegek tanúsága szerint is, mégsem a társadalmi/politikai irányultság, hanem az *irodalmi másság* megmutatása, bizonyítása s elfogadtatásának igénye, szándéka volt jellemző. (Nem mellékes talán felfigyelni arra sem, hogy tartalmat meghatározó kategóriaként a „társadalomtudomány”, illetve ennek egyszerűsített változata, a „társadalom”, csak a Danyi Magdolna szerkesztette második fázisban, a 108. számtól kerül a lap címe alá.) Kivált, ha figyelembe vesszük mind az értekező próza, mind pedig a

versek dominanciáját, helyét és szerepét, valamint azt, hogy a kritikák, az esszék és a vitacikkek mi ellen és minek az érdekében íródtak, illetve a versek a vajdasági gyakorlattal szemben milyen másfajta költészetideált képviseltek. Akkor derül(het) ki, mi is volt az Új Symposion igazi irányvétele.

Hogy a szerző szándéka elsősorban, mondhatnám, szinte kizárólag az általános, s ezen belül is a politikai közbeszéd változásának vizsgálata volt, az a kötet fejezetcímeiből is kiolvasható. Az első, összefoglaló fejezet A sajtó Jugoszláviában/Vajdaságban 1945 után címet kapta, ezen belül a következő alfejezetek találhatók: A jugoszláviai szocialista nyilvánosság kezdetei; A vajdasági magyarok nyilvánossága és irodalma – a Híd; „A legszabadabb ország a világon”. A negyedik nagyfejezet Forradalmi konszolidáció címet viseli, alfejezetei pedig: Taktika és (nem)etika; A fogyasztói szocializmus; A farmernadrágos konszolidáció; Testvérünk-e Joáb?; '68, az ötödik nagyfejezet címe: Jugómagyarok, s ebben többek között „A nem-hazába” és a Nemzetlenség című fejezetek olvashatók. Anélkül, hogy a tartalom minden címét és alcímét felsorolnám, szeretném jelezni, hogy minden tömbben található a könyv társadalmi/politikai jellegű súlypontját igazolandó alfejezet, szám szerint is ezekből van több. De említhetők akár azok a fejezetzáró sorok is, melyben a szerző jelzi, mivel kíván a következő részben, oldalakon foglalkozni. Ezekből tudjuk, őt az érdekelte, hogy „miképpen viszonyultak” az első nemzedék tagjai Magyarországhoz és a magyar nemzetiség témaköréhez, hogy „mit írtak-gondoltak a »valóságról«, a nemzetiségi/kisebbségi létről”, vagy hogy miért fordultak a harmadik „nemzedék” költői (Sziveri János és Csorba Béla) a „társadalmi kérdések, a publicisztika irányába”.

Amennyire természetes, hogy Szerbhorváth foglalkozik – mind a politikai helyzet, mind pedig a sajtó alapján – a jugoszláviai nyilvánosság kérdésével, s teszi ezt igen alaposan, körültekintően és szakszerűen, annyira meglepő, hogy nem foglalkozik ilyenformán a vajdasági magyar irodalmi nyilvánosság kérdésével (ehhez nem kell feltétlenül irodalmárnak lenni!), nevezetesen azzal, hogy miféle szemléletmód volt honos a vajdasági magyar irodalomban akkor, amikor az első Symposion-nemzedék fellépett, illetve hogy ahol erről ír, mivel végső soron egy irodalmi, művészeti, kritikai lapról van szó, ez mégiscsak megkerülhetetlen, ott a szocreált említi, amely annak ellenére, hogy még nem tűnt el az emlékezet süllyesztőjében, a hatvanas évek legelején már közel sem volt olyan tényező, amely kiválthatta volna azt a heves tiltakozást, amit a symposionisták tanúsítottak. Ezzel szemben viszont az irodalmi nyilvánosság fontos ismerve volt a provincializmus, mint ahogy ez B. Szabó György Rapszódia négy szólamra az emberről, a tárgyról, a művészetről és önmagunkról című, szinte a Symposion indulásával egy időben megjelent, de amint az *Éjszakák, hajna-*

lok (Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1990) című kötetben olvasható Félbe-
gyott írásokból látjuk, évek óta alakuló korszakos tanulmányából (Híd,
1962. 7. szám) is kiderül. Ennek ismeretében nem mondható, mint a könyv
szerzője teszi, hogy „nem mond sokat” az a tény, hogy a „vajdasági magyar
kultúréletben jelen volt a provincializmus, a parlagiasság, az áporodott
konzervativizmus”. A Symposium-mozgalom kezdeti éveiben, beleértve a
mellékletből lett folyóirat, az Új Symposium első néhány évét is, igenis az
irodalmi provincializmus elleni harc volt az irányadó, amint ezt elsősor-
ban a kritikák, esszék és glosszák, s amint közvetett formában a versek is
bizonyítják. De ezt vette figyelembe Podolszki József is a folyóirat kezde-
tét áttekintő Vidékiesség, jugoszlávság, európaiság – harc az autonóm iro-
dalomért című tanulmányában (Új Symposium, 1975. 117–118. szám), s er-
ről szól Sinkó Ervin előszava is a mellékletben megjelent válogatott íráso-
kat tartalmazó *Kontrapunkt* (Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1964) című kö-
tetben, amikor „polemikus magatartásnak” nevezi a „Hús- és huszonegy-
néhány éves fiatalok” irodalmi/szellemi lázadását.

Ismételem, s nem győzöm elégszer ismételni, mert szerintem az irodal-
mi vidékiesség (tópartiság, templomtorony-perspektíva) elleni tiltakozás,
harc volt a közös program, az a platform, amely a Symposium és az Új
Symposium szerkesztőit és munkatársait egyesítette, s tette az egyéni kü-
lönbségek ellenére is virtuális közösséggé. És ahhoz, hogy a melléklettel s
a folyóirattal érdemben foglalkozzunk, ebből a másság-igényből kell kiin-
dulni. Mégpedig a közölt szövegek és az irodalmi/szellemi kontextus alap-
ján. (A másság s nem az annyira kárhoztatott jugoszlávság iránt megnyil-
vánuló igény fedezteti fel a symposionistákkal a tengert is!)

Nem véletlenül említtem a szövegeket és a kontextust, mert érzésem
szerint Szerbhórváth György mindkettőt a kelleténél kevésbé tiszteli. A
szövegek helyett inkább a későbbi interjúkból és emlékezésekből merít,
leggyakrabban a *Rózsaszín flastrom – Beszélgetés vajdasági írókkal* című
kiadványra (JATE Szláv Filológiai Tanszék, Szeged, 1995), illetve Szabó
Palócz Attilának a Naplóban megjelent Adalékok egy mozgalom történeté-
hez című sorozatára, illetve videointerjúira hivatkozik. A téma esetében
mindezek megkerülhetetlenek, de sokkal kevésbé fontosak, mint a primer
szövegek. Következésképpen (nem feledve a „memoáirodalom alapvető
kultúrtörténet”-i jelentőségét) vitatnám azt, hogy a „visszaemlékezések
[...] gyakorta beszédesebbek, mint a korabeli írások, illetve maguk a folyó-
iratszámok”. Lehet, hogy érdekesek, de szerintem az utólagos megnyilat-
kozások sohasem helyettesíthetik a folyóiratban közölt szövegeket. Egy fo-
lyóirat története elsődlegesen abból ismerhető meg, amit közölt, ami ben-
ne volt, s nem abból, ahogy a szerkesztők és a munkatársak későbbi, nem-
egyszer a múltat, önmagukat szépítő interjúkban visszaemlékeznek rá.

A másik lényeges probléma a korra jellemző kontextus. Nem vagyok bizonyos abban, hogy olyan mértékben a jelen felől kellene szemlélni a témát, a(z Új)Symposion „történetét”, ahogy ezt a könyv szerzője teszi. Természetes, nem mellőzhetjük mai ismereteinket és tudásunkat, s az is érthető, hogy érdekel bennünket, szerzőt és olvasókat egyaránt, hogy olyan kérdésekről, mint a jugoszlávság, a forradalmiság, a magyarság, a kisebbségi lét, hogyan gondolkodtak néhány évtizeddel ezelőtt azok, akik a lapot szerkesztették, írták. Sőt, az is érthető lehet, hogy a folyóirattal foglalkozó szociológus szerzőt ezek a kérdések inkább érdeklik, mint az irodalmi kritika szerepe vagy a versnyelv változásai (ahol ez utóbbira alkalom kínálkozik, mint például Tolnai Ottó Doreen 2 című verse esetében, ott is emberi s nem költői gesztust lát, pózt, s nem az anyaggal, a formával való küzdelmet!), de egy csöppet sem valószínű, hogy a mai aktualitással bíró kérdések esetében előnyben kellene részesíteni a jelent a múlttal szemben. Talán nem a mából, hanem az adott időszakból kellene kiindulnia akkor, amikor a jugoszlávsággal vagy a (kisebbségi) magyarsággal kapcsolatos kérdések iránt érdeklődik. Kétségtelen, hogy elkerülhetetlen a kettős perspektíva, nevezetesen, hogy nem „csupán önmagában véve” kell szemlélni a múltat, „hanem azon a prizmán át is, amit az utóbbi tizenpár év balkáni katasztrófái formáltak”, de a jelen nem lehet meghatározóbb a múltnál, amellyel foglalkozunk. A ma nevében nem lehet véleményt formálni anélkül, hogy ne próbálnánk behelyezkedni az egykori kontextusba. A könyv szerzője nincs jó véleménnyel arról az értelmiségvitáról, ami az Ifjúsági Tribün nyilvánossága előtt folyt, s amiről a társszervező Symposion tudósított. Mai nézőpontból teljes mértékben igaza is lehet, de ha úgy tekintünk erre az eseménysorra, mint első olyan vállalkozásra, amely alapján fel lehetett térképezni, miféle vélemények léteznek azok részéről, akik kultúránkban politikai tényezőkként figuráltak, s ők milyen értelmiségi szintet képviselnek, akkor talán nem is annyira céljatevesztett ötlet volt az a vita. (Ezzel összefüggésben: ahogy nem helyes elsősorban a jelen pozíciójáról ítélni, hasonlóképpen problematikus az egykori szerkesztők és munkatársak életének, tevékenységének későbbi alakulását szembesíteni sympós múltjukkal, annál is inkább, mivel a könyv függelékként tartalmazza a fontosabb szereplők életrajzi adatait, felesleges a főszövegben ezeket többször megismételni, kivált, ha ebben következtelenség tapasztalható, a szerző a számára kedvesebb szereplők – pl. Végel László – esetében eltekint életük későbbi vargabetűitől; de ez már szerkesztés kérdése is, amiről ugyancsak szükséges beszélni.) De a múlt kontextusa iránti érzéketlenség példaként említhetjük a szocreálra mint támadási pontra történő utalást. A sympósokat nem eléghették ki „a *Téglák, barázdák* típusú mozgalmi antológiák”, olvashatjuk az 50. oldalon. Ez jól hangzik, csakhogy a

nevezett kötet 1947-ben jelent meg, s tíz-egynéhány év után már senki számára sem volt téma, annál is inkább, mert időközben (1957-ben) megalakult a Forum Kiadó, s a nevezett antológia után több mint száz vajdasági magyar könyv jelent meg (l. Csáky S. Piroska: *A jugoszláviai magyar könyv 1945–1970*. Forum Kk., 1973. 39–59. o.) – többek között *A vajdasági ég alatt* (Forum Kk., 1960) című antológia –, s ezek között voltak a fiatalok által vehemensen támadott kötetek is. Tessék megnézni annak a tíz évnek a könyvjegyzékét, s könnyen kideríthető, hogy miféle irodalommal szemben voltak komoly fenntartásaink! Ugyancsak a kontextus kérdéskörébe tartozik: nem áll, hogy a „kortárs magyar irodalom” a Symposium indulásakor „nem volt igazán hozzáférhető”, mert már néhány éve volt magyarországi könyvbehozatal. (Gimnazistaként 1957-től magam vásároltam sok könyvet Újvidéken a központban levő könyvesboltban.) Más: nyilván pontos az a Tomán Lászlótól vett információ, hogy 1954-ben főszerkesztői tiltakozás akadályozta meg *Az ember tragédiája* kiadását, de 1956-ban Madách műve 2000 példányban megjelent, ha az egyik fontos adat, akkor a másik is az. Több hasonló példa említhető annak bizonyítására, hogy a szerző az irodalmi kontextus tekintetében nem volt olyan alapos és körültekintő, mint a társadalmi, politikai körülmények feltérképezése esetében.

Kár, mert ez a fontos könyv csak nyert volna. Ahogy azzal is nyert volna a kötet, ha a szerző vagy kihagyja, vagy kifejti az olyan megállapításokat, mondatokat, amelyek előtt az olvasó tanácstalanul áll, mivel nem látja ezek tartalmi fedezetét. Mint például, hogy a *Kontrapunktban* „a színvonal egyenetlen és gyakran minden vonatkozásban igen alacsony” (62) volt. Lehet, csak a bizonyítás hiányzik. Hogy Bori a mellékletben „gyakran oly mértéktelenül” (67) sokat írt, hogy másnak nemigen jutott hely. Honnan tudja? Nem tudom eldönteni, vétek-e vagy erény, hogy a „Symposium a kezdeti időszakban semmi különöset nem csinált, ami ne lett volna már korábban a jugoszláviai folyóiratokban” (120)? Hogy kell értelmezni a következő két mondatot: „Harcuk [az első nemzedékről van szó] akkor volt egyedül igazi, amikor a vajdasági magyar struktúrákat, a provincializmust, a bezárkózást támadták. Az idő azóta igazolta, hogy majdhogynem mindent rosszul láttak, hiszen kiinduló axiómáik is hamisak voltak” (131). De ezek az idézetek és még több hasonló, nemcsak a szerző, hanem a szerkesztő (Mészáros Sándor) mulasztásai is. Akárcsak az olyan tévedések, mint hogy a Híd a háború előtt a „JKP lapjának volt tekinthető” (204), hiszen 1934-től két éven át a nem párttag alapító Lévy Andre szerkesztette; hogy 1963-tól, amikor Pap József vette át a Hídat, „már publikál itt Domonkos, Koncz, Fehér Kálmán, Tolnai, Bányai” (38), lévén, hogy az említettek, Domonkost kivéve, már 1958-tól publikáltak a Hídban; hogy Veszteg Ferencet nem kellett 1984-ben új emberként „beemelni”, mivel már a

• MIROGODI RAYATA •

• IN MEMORIAM SIKO ERVIN •

• PROE UM BA LICUM •

17/11/2020 50 ← →

35. számban (1968-ban) Vetróként, illetve valódi nevén Kis Jovák Ferenc-ként a 43. számban (1968-ban) s később is közölt verseket. Egy kis utánjárással ezek s a hasonló hibák könnyen kiküszöbölhetőek lettek volna, akár csak halmozódó nyelvi és stílári slamposság (szóismétlések, egyes-többes egyeztetése). Az sem bizonyos, hogy ilyen munkában helye van az olyan kifejezéseknek, mint a „trendi”, „előszeretettel rugdosták meg”, hogy „politikusi képességeitől esik hanyatt” (Krlježa Titóétól), „semmi lacafacázás”, „az öregek nyavalygása ellenére”, „megkapja a magáét”, „Bosnyák fogta a kalapját”, „mielőtt teljesen ráhúznánk a vizes lepedőt” stb. Nem vagyok meggyőződve arról sem, hogy a pletyka szintű anekdotázásnak, ki vett fel előleget, s a kézírata nem jelent meg, vagy hogy ki mit mondott a kocsmában, itt helye lenne. Jó ellenben, hogy fordítják a délszláv címeket, de miért nem mindegyiket. Az sem valószínű, hogy a lábjegyzetelés formája a legmegfelelőbb, s az is elgondolkodtató, hogy egy ennyi névvel operáló kötetben miért nincs névmutató. Nem vagyok meggyőződve arról sem, hogy nem kellett volna az életrajzi függelékhez hasonlóan a leglényegesebb adatok fényében bemutatni a Symposiont és az Új Symposiont, annál is inkább, mert az olvasók, főleg a magyarországiak, a legalapvetőbb ismereteknek sincsenek birtokában, s akkor talán az is kiderült volna, hogy volt Symposion Füzetek s volt Symposion Könyvek, s milyen mellékletek jelentek meg a folyóiratban, mert minderről a könyvben szó nem esik.

Végezetül: a szerzővel ellentétben, aki - ha jól látom - nem válaszolja meg az általa feltett kérdést (sikerült-e átalakítani a vajdasági magyar nyilvánosságot, megváltoztatni a közbeszéd minőségét, kialakítani új irodalmi szemléletmódot), megpróbálom ezt (nem helyette, hanem a magam nevében) megtenni. A Symposion és az Új Symposion nem változtatta meg sem a nyilvánosságot, sem a közbeszédet. Mondhatnánk a könyv sugallata szerint, hogy mai szemmel társadalmi/politikai vonatkozásban a symposionisták megalkuvók, túlságosan rendszertisztelők voltak, hogy hittek a jugoszláv eszmében, nem ismerték fel a Tito-kultuszt (könnyű később okosnak lenni!), bár nem biztos, hogy a jugoszlávság akkor is azt jelentette, mint napjainkban, s nem elsősorban szellemi közösséget jelentett, amely épp a vidékiességgel szemben volt fontos. Talán az is megállapítható, hogy nem néztünk úgy szembe a kisebbségi lét kérdésével, ahogy ez ma szükséges és lehetséges, de talán nem kellene elfeledkezni arról sem, hogy azok, akik a vidékiességgel szemben igényességet, ne mondjam, európaibb kultúrát akartak meghonosítani, azok mégiscsak a kisebbség érdekében ténykedtek és ténykednek. S még valamiről szólni kell, ami nem derül ki ebből a maga nemében fontos könyvről, hogy az irodalomról való gondolkodásunk, szemléletünk megváltoztatásában, az irodalmi (prózai, poétikai, kritikai) diskurzus korszerűvé tételében jelentős szerepet vállalt és töl-

tött be a Symposion és az Új Symposion, s ebben nincs törés a lap majd negyedszázados történetében, bárki jegyezte is főszerkesztőként a folyóiratot. Tévedés lenne nem látni, hogy a kezdeti évek nemegyszer suta eszközökkel történő irodalmi lázadása (ne mondjam: forradalma!) hogyan járult hozzá a korszerű vajdasági magyar irodalom kialakulásához.

De hogy ez nem csak egy irodalmár víziója, azt talán egy másik, a folyóirat esztétikai/irodalmi elemzését is felvállaló Symposion-monográfia fogja igazolni vagy cáfolni, amihez Szerbhorváth György könyve (a témával kapcsolatban az utóbbi időben megjelent kiadványokkal együtt) nélkülözhetetlen, bizonyító és vitát indukáló adalékul szolgálhat.

Bence Erika

Szövegvilágok összefüggésében

Bozsik Péter: *Az attentátor*. Matuska Szilveszter regénye (képtelen krónika). Kalligram, Pozsony, 2005

Az *attentátor*hoz írt bevezetőjében Bozsik a krónikát a történelmi regény egyik lehetséges változataként értelmezi. A két műfajnév szinonimaként fordul elő a szövegben, amelynek kulcsmondatát a következőben ismerhetjük fel: „*Mintha mindazt az időt olvsnám, ami eltelt a megírásuk óta.*” Az idézett mondat ugyanis a regény nyelvét identifikálja: egyrészt történelmi jellegére mutat (hiszen mi más a *történelmi regény*, ha nem az *idő olvasása*; az idő jelentéstani kiterjedéseinek [múlt, jelen, jövő] *olvasati* egyidejűsítése), másrészt a történelemről alkotott tudás *textuális természetére* világít rá.

A történelmi múltról szóló beszéd e változata, amely nem elsősorban a világszerűség nyomaira (pl. hiteles dokumentumokra, történelmi kútforrásokra), hanem szövegtapasztalatokra (pl. a legenda, az anekdota és a pletyka alakzataira, vagy – ez esetben – a *biatorbágyi rém* fiktív önéletrajzára és naplójára) építkezik, azokhoz a regényalkotói törekvésekhez kapcsolja Bozsik művét, amelyek – a „szétszedés” írói eljárásaival (mint Esterházy Péter *Harmonia caelestise*) ellentétben – a felfedezett, befogadott/elolvasott történelmi (szöveg)mozaik újjáalkotására irányulnak (mint a Márton, vagy Darvasi-regények, Háy János *Dzsigerdilenje*, vagy Láng Zsolt